

Система уроків з вивчення творчості Івана Франка

Урок четвертий: Іван Франко — лірик високої проби

Людмила Назаренко,

вчитель-методист

м. Миколаїв

Проектно-конструкторська модель уроку літератури

I. Інформаційна картка уроку літератури

Мета літературної освіти: осмислити події, що відбувалися в житті Франка, з'ясувати причини написання твору "Декадент", автобіографічні елементи в ньому; збудити бажання краще пізнати глибинний зміст поезій митця; повторити відомості з теорії літератури; передавати власні почуття від віршів "Декадент", "Розвивайся ти, високий дубе..."; сприяти розвиткові мовлення, читацького хисту, декламаторських здібностей, вміння самостійно аналізувати поезії, подвиг духовної величі; виховувати почуття патріотизму.

Цілі: з'ясувати жанрові особливості поетичних творів І. Франка.

Завдання:

— з'ясувати обставини написання поетичних творів;

— характеризувати тематику та проблематику віршів І. Франка, визначити їх жанрові та ритмомелодичні особливості;

— виразно читати поетичні твори поета, використовуючи засоби виразності;

— вивчити поезії "Декадент", "Розвивайся ти, високий дубе..." напам'ять.

Змістові лінії літературної освіти:

Л — володіння літературним матеріалом, навичками критичного мислення;

А — прийняття адекватних рішень, конструктивне використання знань і вмінь;

К — адекватне оцінювання творів літератури;

М — формування повної зв'язної аргументованої відповіді;

Д — формування системи компетенцій, загальних умінь і навичок читацької діяльності.

Компетенції учня-читача: домінувальні: читацька, літературознавча; **фонові:** комунікативно-мовленнева, когнітивна, соціальна, діяльнісно-операційна.

Очікувані (плановані) результати: читання й розуміння поетичних творів, накопичення емоційно-чуттєвого досвіду.

Тип і різновид уроку — аналіз поетичного твору.

Теоретико-літературні поняття: жанрові та ритмомелодичні особливості поезій (повторення).

Літературно-мистецькі зв'язки: зображувальне мистецтво, народознавство.

Наочні засоби навчання: репродукція картини І. Шишкіна "Дощ у дубовому лісі", статичний портрет І. Франка, виставка книг.

Варіативне домашнє завдання: вивчити поезії "Декадент", "Розвивайся ти, високий дубе..." напам'ять + скласти завдання, запитання, ребуси, кросворди за творчістю І. Франка + створити колекцію музичних творів на слова Франка.

II. Модель уроку-заняття з літератури

Композиція та сюжетно-змістові лінії літературної освіти школярів

Зачин уроку

I. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів

Іван Франко — це розум і серце нашого народу.
Це боротьба, мука і передчуття щастя України.
України і людяності...

М. Рильський

В історії багатьох народів є постаті, котрі сприймаються людством як згусток мудрості саме державотворчої етнічної спільноти — тобто тієї нації, яка є своєрідним "становим хребтом" державності країни.

Світанком України, нашої незалежної держави, називають літературну спадщину Івана Франка. Вчитайтесь в його твори, і ви відчуєте, як наповнюються "українським змістом" такі категорії, як "національні почуття", "національні традиції". Віщим словом поета-патріота є цикл поезій "Україна" зі збірки "З вершин і низин", до якої увійшов вірш "Розвивайся ти, високий дубе". Особисті погляди поета-патріота викладено в поезії "Декадент" з циклу "Поклони", що увійшов до збірки "Мій Ізмарад".

Незвичайний початок вивчення твору з використанням предметно-речових деталей тощо

— Погляньте на цей віночок, з гілля якого дерева його зроблено?

— Що вам відомо про цю рослину, її символічне

значення?

1. (Дуб, рід дерев, рідше кущів сімейства букових. Їх нараховується близько 750 видів. Росте ця рослина переважно в помірному, субтропічному та тропічному кліматі. Найчастіше зустрічається в Північній півкулі. Лісоутворююча порода. Деревина міцна і довголітня, за що і цінувалася багато століть. Використовувалася в кораблебудуванні, будівництві житла, виготовленні меблів. Здавна кору використовували в лікувальних цілях, для отримання дубильних речовин. Багато видів вирощують як декоративні, шість видів охороняється.

2. Дуб ще з праслов'янських часів вважався символом чоловічої сили, енергії, що підтверджують вишивки на чоловічих весільних сорочках. Покровителем цієї рослини був бог блискавки і грому Перун, якого шанували наші предки. Саме до нього зверталися перед важливими родовими чи племінними справами язичники-чоловіки, просячи укріпити їх волю, тіло, дух, тому виникли

такі порівняння: міцний як дуб, непохитний як дуб.

3. У християнстві дуб вважався символом гордості й пихатості. Вінок з дубового листя символізував силу, міць, гідність. Слов'яни-язичники вважали дубові гаї житлами богів, тому вшановували їх, категорично забороняли вирубувати. Їм у жертву приносили биків, кабанів, півнів, хліб. Обожнювання дуба зумовлено його довговічністю, міцністю. На Рівненщині росте дуб — тисячотрьохсотлітній патріарх-красень. Хортицький дуб бував майже дві тисячі років).

— Як ви думаєте, чому ми розпочинаємо урок з розгляду дубового гілля?

Основна частина

II. Орієнтаційно-прогностична лінія літературної освіти

1. Повідомлення, корпоративне формулювання теми уроку, читацьких завдань

— Сьогодні ми поновимо розмову про літературну спадщину І. Франка, ознайомимось із поетичними творами "Розвивайся ти, високий дубе", "Декадент".

— Сформулюйте тему уроку, читацькі завдання.

2. Визначення особистісно важливих цілей діяльності

— На чому будемо акцентувати увагу під час вивчення творчості І. Франка?

3. Умотивування наступної діяльності вчителем або/і школярами

— Поезію-заклик "Розвивайся ти, високий дубе..." забороняли пускати у світ і російська цензура за царату, і польська на Західній Україні. Радянська система, спекулюючи на імені І. Франка, спотворюючи його світогляд, по-своєму витлумачуючи спадщину письменника, робила все, щоб не допустити до друку його твори національно-патріотичного змісту. Гімн поета "Вічний революціонер" повинен був заглушити інші могутні твори митця, які ще за його життя стали духовним прапором для українців, зокрема в Галичині та на Буковині. Написаний понад сто років тому вірш "Розвивайся ти, високий дубе..." й нині випромінює незгасне світло високої любові І. Франка до України, тому наше знайомство з цією поезією стане зустріччю, що поєднає вилучені сторінки з творчості митця.

4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань

— Будьте уважними слухачами, допитливими читачами, кмітливими спостерігачами, тоді вивчення поезій стане для вас насолодою, збагатить вашу душу.

Кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

III. Проективно-операційна лінія літературної освіти

Постановка системи запитань-орієнтирів до читання твору

— Про що йде мова у поезії?

— Які почуття охоплюють вас під час читання?

Читання поезії завчасно підготовленими учнями. Обмін враженнями від первинного прочитання тексту

— Розкажіть про власні враження, переживання, настрої.

— Чому автор звертається до дуба? З якою метою Франко персоніфікує цей образ?

Розгляд ілюстративного матеріалу до твору

(Електронна енциклопедія)

І. Шишкін. "Дощ у дубовому лісі". 1891 рік

Художньо-мистецький коментар

— І. Шишкін створював переважно лісові пейзажі. Спрогнозуйте, чим сподобалося це дерево художнику. Опишіть, яким він його собі уявляє.

— Його картина поєднує риси романтизму і реалізму, світло і повітря, колористичну координацію зон неба і землі, тому дуби на його полотні величаві. Художник сфокусував найвищий рівень розквіту рослин. Дощ надає яскравості кольорам, створюється враження, що ми дихаємо свіжістю. І. Шишкін — митець, який відчував тонкощі природи, кожного дерева. Порівняйте ставлення І. Франка та І. Шишкіна до дуба.

1. Повторне читання поезії учнями-читачами. Виконання аналітико-синтетичних дій учнем-читачем за текстом художнього твору

(Запитання розташовано на слайдах)

— Які ще риторичні звертання знаходимо в тексті? ("Діти ж мої", "діти нещасливі", "блудні сиротята".)

— Про що вони свідчать? Як подібні звертання характеризують поета?

— Ким виступає в уяві поета Україна? Підтвердьте свої слова цитатами з твору. ("Мати Україна", "Згорне мати все діти теплою рукою".)

— Яку риму використовує автор, щоб передати своє ставлення до батьківщини? (Жіноча рима вказує на ніжність, м'якість.)

— За що Франко докоряє сучасникам? Які риторичні запитання використовує? (Докоряє поет за рабську покору, почуття меншовартості:

Чи ще ж то ви мало наслужились

Москві і ляхові?

Чи ще ж то ви мало наточились

Братерської крові?)

— Який художній засіб підкреслює біль автора, обурення? (За допомогою анафори підкреслено автоторські почуття.)

— До чого закликає Франко? З якою метою? (Франко закликає до об'єднання України, служіння батьківщині:

Піднімайтесь на святе діло,

На щирую дружбу,

Та щоби ви чесно послужили

Для матері службу.

Єднаймося, братаймося

В товариство чесне...

Автор мріє бачити країну "одну", "нероздільну".)

— Поясніть, як ви розумієте вислів "святе діло".

— Назвіть алегоричні образи, поясніть їхній зміст. ("Тяжкі кайдани", "пути вікові" — рабство, соціальне й

національне пригнічення.)

— В яких словах автора висловлено віру в те, що мрії здійсняться? (*"Прокинуться люде", "встане слава мати Україна, щаслива і вільна", "весна-красна буде".*)

— Так, перед нами постає ідилічна символічна картина вільної єдиної України. На чю допомогу сподівається автор? (*Сподівається автор на допомогу Бога.*)

— Пророче звучать слова: "Хай братством, щирими трудами Вкраїна воскресне!". Визначте пафос твору. (*Пафос твору — патріотичний.*)

— Пригадайте художні прийоми фольклору, скажіть, чим близький художній твір до народної пісні?

(*Використання сталих епітетів: "весна-красна", "теплі руки", "власна хата";*

версифікація: "Розвивайся ти, високий дубе...";

чіткий ритм (5-стопний хорей з допоміжною стопою пірихієм);

римування — перехресне;

побудова — катрен;

звукова організація мови — асонанс;

звертання-пестування: "блудні сиротята";

образи рослин: образ дуба, вірування народу;

узагальнення: "Україна воскресне!";

контакт між читачем і автором — усі ці складові зближують поезію з фольклором.)

— У яких словах висловлено ідею поезії?

(*"Гей, вставаймо, єднаймося,*

Український люде!" — ідея поезії "Розвивайся ти, високий дубе...")

— Назвіть жанр лірики, в якому написано вірш.

(*Жанр лірики — громадянський.*)

— Яка тема твору? (*Зображення вільної незроздільної держави, віра в майбутнє своєї нації.*)

— Чи здійснилась мрія Франка про об'єднання України? (*Слова Франка виявились пророчими й здійснились рівно через 57 з половиною років (вірш написано 17 березня 1883 року). Весна, на яку чекав поет, прийшла. Теплою матірною рукою українські землі було об'єднано, знесли межі, що відділяли Галичину й Буковину, а після Другої світової війни — й Закарпаття від Східної України. Возз'єднаний український народ без хлопа і без пана став повновладним газдою на своєму полі.*)

2. Літературно-мистецька діяльність читачів: творчі роботи, художнє читання текстів

— Користуючись програмою Word, накресліть партитуру тексту. Дотримуючись розділових знаків, враховуючи пафос твору, його ідейно-тематичну спрямованість, прочитайте поезію "Розвивайся ти, високий дубе...".

— Лейтмотивом поезії є об'єднання держави. Працюйте в парах, складіть усне висловлювання в публіцистичному стилі, спираючись на відомі вам художні твори, на тему "Схід і Захід — разом". Текст розташуйте на слайдах, доберіть ілюстративний матеріал.

Представлення результатів діяльності учнів-читачів. Рецензія творчих робіт старшокласниками

— Прокоментуйте усні висловлювання однокласників, визначте найкраще, вибір обґрунтуйте.

3. Підготовка до сприйняття художнього твору "Декадент"

Пояснення незрозумілих слів

— Хто такий декадент, що таке декадентство?

Декадентство — літературно-мистецький напрям

кінця XIX — поч. XX ст., що характеризувався настроями приреченості, індивідуалізму, містики, безнадії, відчуженості від життя, обстоюванням "мистецтва для мистецтва".

Декадент — прихильник, представник декадентства в літературі та мистецтві.

Повідомлення біографічних та історичних відомостей для розуміння тексту (Робота з базою даних, розташованою на "Робочому столі" комп'ютера).

1897 р. — найважчий у житті І. Франка, у травні зробили операцію на очах. Виходять збірки оповідань "Галицькі образки" з передмовою "Децо про себе самого". Стаття викликала цілу бурю в таборі "народовольців", які оголосили бойкот, назвавши письменника зрадником Русі, "смутною появою". У віденській газеті "Die Zeit" опублікували статтю Франка "Поет зради", де йшлося не стільки про національного польського поета А. Міцкевича, скільки про шляхту, котра його ім'ям вела окупаційну політику. Поляки зробили проживання Франка у Львові неможливим. Його звільнили із редакції газети "Кур'єр Львовський", у якій працював від 1887 р. На будинку поета з'явилось гасло "Геть Франка", на дереві вночі хтось почепив манекен, надзвичайно подібний до зображення Франка. Дружина не могла винести цькування і нервово захворіла. Камінь, який був кинутий у Франка на вулиці, потрапив у голову синаві Андрієві, який промучився після цього рік (травма викликала епілепсію зі страшними приступами) і помер.

Під час виїзду сім'ї в Нагуевичі мало не сталося вбивство. Дочка Ганна згадувала: *"Ми всі вийшли з дому, повиносили пакунки і поскладали на фіакра, що на нас чекав. Але тато був якийсь неспокійний і розглядався на всі боки, піднявшись із сидіння. Тоді нараз вискочив із-за рогу чоловік і вистрілів до тата, але, на щастя, не поцілів. Тато зблід, але почав нас заспокоювати".*

У 1898 р. по округу Тернопіль — Збараж — Скалат І. Франко ще раз балотувався до державної ради, але знову безуспішно.

Збірка "Зів'яле листя" викликала неоднозначну реакцію критики. Так, Василь Щурат потрактовав її як вияв декадансу в українській літературі. Цей термін варто розуміти двояко. По-перше, як течію в модернізмі, для якої характерні настрої приреченості, безнадії, песимізму, обстоювання "мистецтва для мистецтва". По-друге, як новітні пошуки в галузі форми. Поява декадансу в літературі припадає на 70—80-і роки XIX століття. Його виникнення пов'язують з іменем французького поета Ш. Бодлера та його поетичною книжкою "Квіти зла". В. Щурат хвалить драму Франка більшою мірою за художню майстерність. Поет сприймає його оцінку як образу, розуміючи під декадансом якраз занепадницьку течію.

Ось у таких складних умовах (критика за збірку "Зів'яле листя" та звинувачення у відсутності патріотизму, в зраді національних інтересів) Франко видає збірку "Мій Ізмарагд" (1898 р.). Названо так збірку не випадково.

Ізмарагд (смарагд) — це дорогоцінний камінь. У Київській Русі "Ізмарагдами" називали збірки повчальних статей, легенд, притч, у яких викладали християнську мораль.

4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань

У передмові до збірки Франко писав: *"Блукаючи по*

різних стежках всесвітньої історії та літератури, я здавна збирав ... поодинокі камінчики, придатні для моєї будови... Значна частина поміщених тут віршів, то правдиві діти страждання. Я писав їх у темній кімнаті із захмуреними болючими очима. У поетичній формі я бажав подати сучасному читачеві ряд оповідань, притч, рефлексій і інших проявів чуття та фантазій, котрі теми черпані з різних джерел, домашніх і чужих, західних і східних... А тобі, любий брате чи сестро, що читаєш ці рядки, бажаю того душевного супокою, того м'якого, ніжнього і щирого настрою, який знаходив я, складаючи серед болю і тяжкої гризоти оті прості, часом скорбні, іноді, може, сухо навчаючи моралізаторські вірші. Коли з них упаде на твою душу хоч крапля доброти, лагідності... то не даремна буде моя праця."

Колективне читання художнього твору "Декадент"

Постановка запитань-орієнтирів до читання твору

- Кому присвячено поезію?
- Які почуття володіють поетом?

Самостійний аналіз вірша

— Прочитайте повторно поезію, проаналізуйте її за поданим планом:

- 1) Безпідставність обвинувачень.
- 2) Соціальні причини суму. Наявність оптимістичних настроїв у збірці "Зів'яле листя".
- 3) Ліричний герой діяльний, не боїться боротьби.
- 4) Заперечення пасивності, паразитизму.
- 5) Поезія І. Франка — ліра, настроєна по-бойовому:

- а) основна думка поезії;
- б) будова поезії, художні засоби (зафіксувати за допомогою зміни кольору, шрифту, накреслення літер, використовуючи програму Word);
- в) символіка у творі.

Методичний коментар. Учням, яким важко аналізувати поетичний твір, можна запропонувати додаткові запитання.

- Чи переконливо заперечує Франко звинувачення в декадентстві?
  - Які аргументи при цьому використовує?
  - З якою інтонацією потрібно прочитати риторичні запитання: "Я декадент?" у всіх трьох випадках, щоб передати настрій ліричного героя?
  - Які художні засоби використовує поет у вірші?
  - Яку позицію виражає ліричний герой-митець?
  - Чи згодні ви з думкою, що І. Франко — декадент.
- Наведіть переконливі докази.
- Визначте ідейно-тематичне навантаження твору.

Конкурс читців

Представлення результатів діяльності учнів-читачів

1. Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів

Обмін враженнями від почутого, прочитаного (за творчістю письменника)

— Іван Якович Франко був твердо переконаний, що кожна людина повинна виконувати свій громадянський обов'язок. Чи міг би сказати поет: "Історія мого життя є

частиною історії моєї Батьківщини"?

— Який смисл особисто для вас мають ці слова І. Франка?

— І. Франко геніальний у силі любові до свого народу, а також у нищівній критиці на його адресу. Це парадокс?

— Що особисто вам імпонує у творчості Івана Франка?

— Чи можна говорити про духовні цінності письменника, судячи з його творів?

Оперативний контроль літературно-читацького досвіду учнів

Вікторина

1. Гортаючи поезії

З'ясуйте, з якого твору взято рядки:

*Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі. ("Мойсей")*

2. Музична хвилинка

Звучить романс на слова І. Франка "Ой ти, дівчино, з горіха зерня"

3. Майстерня художника

— До якого твору намальована ілюстрація? Назвіть автора.

("Гімн" В. Євдокименко)

4. Загублені речі

— Назвіть твір, з якого взято цю річ. *(Показ листа)*

5. Слово-намитинка

— Додай слово, поясни зміст висловлювання:

Книги — морська...(глибина)

6. Знайди початок

— Збірка "З вершин і низин" відкривається віршем....

7. Відеозапитання

— Хто ця жінка?

— У якій поезії звучить риторичне запитання?

*І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб згасила мов огонь
Розвидняющий день?*

— Поезію "Гімн" поклав на музику композитор?

- а) М. Лисенко;
- б) Б. Лятошинський;
- в) Л. Ревуцький.

— Назвіть автора слів:

"Колосальна, як на одну людину, творча спадщина І. Франка є явищем не тільки національного, не тільки все-слов'янського, а й світового масштабу". *(Л. Новиченко)*

Варіативні завдання домашньої читацької роботи

Кінцівка-розв'язка уроку

V. Заключне слово-епілог словесника

З глибокої і чистої криниці Франкового слова ще довго-довго будемо пити животворящу воду, черпаючи живу наснагу до праці і боротьби за рівноправне утвердження України серед інших народів, тому не забувайте слова І. Франка, що звучать як гімн:

*Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служити!
Довершилась Україні кривда стара,
Нам пора для України жити.*